

Naoorlogse ruimtelijke ontwikkeling van de stad Groningen:

Oosterhoogebrug [1933-1957]

planvorming, beschrijving en analyse

Bregit Jansen – Bureau ArEA

07-06-2000

*In opdracht van:
Dienst RO/EZ Groningen,
afd. Bouw-, Woningtoezicht & Monumenten*

Afbeelding 1
luchtfoto Oosterhoogebrug

Inhoud

Statement

- 1.0 Inleiding en situering
- 2.0 Morfologie van het gebied, ontwikkelingsgeschiedenis tot 1946
- 3.0 Planontwikkeling Oosterhoogebrug (1933-1947)
 - 3.1 Planologisch kader: uitbreidingsplan in hoofdzaak van de gemeente Noorddijk 1950
 - 3.2 Doelgroep en het programma van eisen
 - 3.3 Planintenties
 - 3.4 Planproces
- 4.0 Het uitbreidingsplan (1947 – 1954)
 - 4.1 De stedenbouwkundige structuur: infrastructuur en verkaveling
 - 4.2 Woningtypen
 - 4.3 Openbare ruimte: groenvoorziening, straten en pleinen
 - 4.4 Gerealiseerd plan
- 5.0 Analyse van het plan
- 6.0 Ontwikkelingen na realisatie (1954 – 2000)
 - 6.1 Huidige situatie
 - 6.2 Recent beleid
 - Convenant Wijkvernieuwing Groningen (1998)
 - 6.3 Planvorming: (1999-2000)
- 7.0 Waardestelling: poging tot waardering op basis van uniforme benadering
 - 7.1 'Wat zeg je van m'n wijk'
 - 7.2 Toelichting en conclusie
- 8.0 Bijzondere architectonische objecten en ensembles
- 9.0 Bijlagen
 - Overzicht uitbreidingsplandossiers RO/EZ-archief
 - Literatuur
 - Geraadpleegde archieven
 - Lijst van afbeeldingen
 - Noten

Statement

Oosterhoogebrug was een dorp dat tot aan 1933 geen enkele planningstraditie had opgebouwd. Het bestond uit twee strips spontaan ontwikkelde lintbebouwing, zonder duidelijk aanwijsbare bebouwingkern. De ontwerpers hadden niets om op terug te grijpen of aan te refereren. De in 1947 ontworpen opzet met dorpschart bleek niet in staat om onder enorme economische druk en concurrentie met de naburige stad, de gewenste veranderingen op samenhangende wijze op te nemen.

Binnen de Nederlandse ontwikkelingsgeschiedenis van verkavelingmodellen is het naoorlogse deel van Oosterhoogebrug, geen buitengewone innovatie maar eerder een slimme strategie. De gekozen verkaveling speelt rechtstreeks in op de vraag naar de vrije sector die wel bestond, maar in het woningbeleid van de grote steden niet werd opgenomen.

Thema's als standaardisatie van materialen en bouwprocedures speelden een belangrijke, sturende rol bij de ontwikkeling van de wijk. Oosterhoogebrug werd deels gebouwd als onderdeel van een omvangrijk en provinciaal plan, het '1000-woningen' plan. Dit plan had tot doel om de woningbouwproductie van een twintigtal kleine plattelandsgemeenten in de provincie Groningen, in één bouwstroom uit te kunnen laten uitvoeren door kleine lokale aannemers, wat tot een behoorlijke kostenbesparing leidde.

De woningen die volgens de '1000-woningen' planvoorwaarden werden gerealiseerd, hebben als fysiek product geen uitzonderlijke kwaliteit of bijzonder innovatieve waarde, het is meer het idee waarin de waarde zich concentreert.

1.0 Inleiding en situering

Deze studie is tot stand gekomen in het kader van het project Naoorlogse wijken in de gemeente Groningen. Het project richt zich in navolging van het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) en het Monumenten Selectie Project (MSP) op de periode 1945 -1975. Per wijk is een inventarisatie, analyse en waardestelling gemaakt van de stedenbouwkundige structuur en de daarmee samenhangende architectuur. In deze studie wordt van de naoorlogse delen van Oosterhoogebrug verslag gedaan. Het verslag is opgebouwd uit enkele beschrijvende onderdelen (achtereenvolgens de morfologie, de planontwikkeling, het uitbreidingsplan en de ontwikkelingen na realisatie) en een tweetal onderdelen (de analyse en de waardering) die de wijk ontleden en daaraan enkele conclusies verbinden.

De wijk was voor de annexatie door de stad Groningen in 1969 onderdeel van een zelfstandige gemeente, die fysiek gezien als een aparte kern, oostelijk van de stad was gepositioneerd. Na de annexatie is aan de vrije fysieke ligging veel veranderd; de wijk is aangesloten bij het stadsdeel Ulgersmaborg/ Lewenborg. De bestaande infrastructuur van het van Starkenborgkanaal, het Damsterdiep en de stadsweg vormen respectievelijk de west-, zuid- en noordgrens van de wijk Oosterhoogebrug.

2.0 Morfologie van het gebied, ontwikkelingsgeschiedenis tot 1948

Morfologie van het gebied, gebaseerd op een artikel van B. van der Veen: 'Oosterhoogebrug', 1962.

Voor de annexatie van 1969 door de stad Groningen was Oosterhoogebrug een buurtschap en deel van het kerspel en de latere gemeente Noorddijk. De wijk werd begrensd door de toenmalige loop van het Selwerderdiepje, welke werd vergraven voor de aanleg van het van Starckenborgkanaal. De noordgrens van de wijk werd gevormd door de oude stadsweg. Dit was de verbinding tussen de stad Groningen (via Appingedam, Farmsum, Otterdum, de Eemsoversteek naar Emden) en Bremen. Aan de zuidzijde vormt het Damsterdiep de grens van de wijk. Deze vaarweg werd in 1424 gegraven als verbinding tussen de stad en het Winneweer, vanwaar de Delf reeds als open riviermond naar de Eems liep. Langs het kanaal werd een weg aangelegd vanaf de Oosterhoogebrug, dat is de brug over het Selwerderdiepje naar de stad, via de Steentil- of de Poelepoort.

Waterstaatkundig behoort Oosterhoogebrug tot de Grondzylster Molenpolder, die in 1806 werd opgericht met een watermolen aan de Stadsweg. In 1818 werd deze molen verplaatst naar de Grondzyl aan het Boterdiep. De bijbehorende mulderswoning bleef aan de Pandemaar aan de Stadsweg achter. Nadat in 1879 aan het Damsterdiep een stoomgemaal was gebouwd loosde Oosterhoogebrug haar water op deze waterverbinding.

Op de oeverwallen van de oude loop van het Selwerderdiepje zijn sporen van nederzettingen gevonden in de vorm van terp aardewerk (\pm 450 v. Ch.- 500 na Ch.) onder andere ter hoogte van de huidige Speenkruidstraat en Tormentilstraat. Na de aanleg van het van Starckenborgkanaal kreeg de Hoogeweg, die voorheen langs de Selwerderdiepje liep, de naam Pop Dijkemaweg. Ten oosten van de Pop Dijkemaweg ligt de stadsweg, de oude verbindingsweg tussen Groningen en Ten Boer. Aan deze weg ligt nog de boerderij "Leeuwenburg". Deze boerderij is gelegen naast een perceel waarop in de middeleeuwen de borg "Leeuwenburg" stond.

Afbeelding 2

Topografisch militaire kaart 1864. Onderdeel van de Grondzylster Molenpolder.

Afbeelding 3

Detail schets van het plan in onderdelen voor de gemeente Noorddijk, 1933.

Een ontwerp van de toenmalige gemeentearchitect G. Koolhof (vaststelling van het plan in hoofdzaak door de gemeenteraad in 1934 en goedkeuring door Gedeputeerde Staten in 1937).

3.0 Planontwikkeling Oosterhoogebrug (1933-1947)

3.1 Planologisch kader : uitbreidingsplan in hoofdzaak van de gemeente Noorddijk 1950

De naoorlogse ontwikkeling van Oosterhoogebrug bestaat in principe uit de ontwikkeling van het terrein dat voor het grootste deel gelegen is ten noorden van het Damsterdiep en ten oosten van de Pop Dijkemaweg. Aan de noord- en oost kant waren geen bestaande of toekomstige begrenzingen aanwezig. De omvang van dit terrein heeft te maken met het algemene uitbreidingsplan van 1937, dat ontworpen werd door bureau Kazemier en Tonkens. Aan dit plan weigerde het college van Gedeputeerde Staten goedkeuring te verlenen voor de deelgebieden Oosterhoogebrug en Engelbert. Beide plannen werden beschouwd als: *'....te grootscheeps opgezet. Ten deze zal met plannen, die veel kleinere oppervlakten beslaan, dan de tegenwoordige, kunnen worden volstaan. Het plan voor Oosterhoogebrug zou b.v. voornamelijk beperkt kunnen blijven tot de gronden tussen den Rijksweg en den StadswegDe op het plan voor Oosterhoogebrug ontworpen straten zullen o.i. een meer geordend en overzichtelijk beloop dienen te krijgen, terwijl een groot aantal op dat plan ontworpen plantsoenen door enkele aaneengesloten plantsoenstroken ware te vervangen...'*. Het plan Oosterhoogebrug is het resultaat van een reeks aanpassingen op het algemene plan van uitleg voor de gemeente Noorddijk van 1937. ¹

Afbeelding 4

Tweede voorstel deelplan Oosterhoogebrug. Niet aangenomen versie Bureau Kazemier en Tonkens, 1939-41. Tegen het plan werd door de gemeente Groningen bezwaar aangetekend.

Afbeelding 5

Derde voorstel deelplan Oosterhoogebrug. Dit door ir. P. van Loo in 1946 ontworpen plan werd op 17 oktober 1947 door de Provinciale Gedeputeerde Staten goedgekeurd. Van Loo werkte na de oorlog enkele jaren voor bureau Kazemier en Tonkens, waarna hij zijn eigen bureau oprichtte. Na een bezwaarprocedure van de gemeente Groningen werd het plan bij Koninklijk Besluit van 7 juli 1948 goedgekeurd.

3.2 Doelgroep en het programma van eisen

Uit overleg tussen de gemeente, de Noorddijker Woningbouwvereniging bleek dat er een zekere behoefte was aan woningen voor alle lagen van de bevolking die vooral bestond uit lokale arbeiders en forenzen uit de naburige stad Groningen. In Oosterhoogebrug werd niet voor een vooraf afzonderlijk gedefinieerde doelgroep gebouwd. De nieuwe uitbreiding Oosterhoogebrug zou in tegenstelling de bestaande lintbebouwing een klein-stedelijk karakter moeten krijgen. De verhouding tussen het te bouwen percentage arbeiderswoningen en middenstandswoningen werd niet in het programma gedefinieerd. Ditzelfde geldt voor bijzondere doelgroepen zoals bejaarden, jonge echtparen zonder kinderen en ongehuwde, alleenstaande jongeren. Het totaal aantal woningen zou ca. 110 bedragen. Waarvan een deel werd gereserveerd voor zogenaamde 'bouwsparenders'.

Binnen het totale plangebied werden door de gemeente verschillende bestemmingen aangewezen: winkelbebouwing, openbare gebouwen, plantsoenen, water, tuinen, verharde- en onverharde wegen, voetpaden en eengezinswoningen in twee bebouwingsklassen. Hoeveel oppervlakte per bestemming werd gereserveerd werd niet in ha gespecificeerd.

Voorwaarden per bebouwingsklasse:

eengezinswoningen						
bebouwing sklasse	toelaat- bare be- bouwing.	min. opp. per won.	min. af- stand tot verscheid.	min. breedte per won.	min. goot hoogte	max. goot hoogte
B	enkel	50m ²	3m	12m	2.6m	5.8m
B	dubbel	50m ²	4m	10m	2.6m	5.8m
B	blok van 3 of meer	50m ²	4m	6m	2.6m	5.8m
C	enkel		2.5m	10.5m	2.6m	5m
C	dubbel		3m	5.5m	2.6m	5.3m
C	blok van 3 of meer		3m	5.5m	2.6m	5.3m
C1	enkel		7m	20m	2.6m	4.5m
C gesl. en hoogbouw	blok van 6-8			5.5m	5.3m	6m

De terreinen, aangewezen voor bebouwingsklasse C (gesloten bebouwing), mochten uitsluitend blokken van 6, 7, of 8 aaneen gebouwde een- of meergezinshuizen bevatten.

In het programma van eisen waren de voorzieningen niet nader gespecificeerd. Ook de bebouwingsdichtheid werd vastgesteld op 24 woningen per ha. Het gebied was ca. 5 ha groot. In 1995 werd de totale Oosterhoogebrug Zuid bewoond door 5052 inwoners, dat is gemiddeld 2.7 persoon per woning.

3.3 Planintenties

De planintenties zijn onder te verdelen in twee categorieën. Ten eerste de intenties die verankerd liggen in de tijdsgeest en uitdrukking geven aan de actuele maatschappelijke- en stedenbouwkundige ontwikkelingen. Ten tweede de intenties zoals die verwoord zijn in de toelichting op het uitbreidingsplan Oosterhoogebrug. De grenzen tussen deze categorieën intenties zijn niet altijd even scherp, hierdoor ontstaan soms overlappings.

I Intenties die verankerd liggen in de tijdsgeest:

Wijkgedachte

De wijkgedachte is ten tijde van de planontwikkeling van de Oosterhoogebrug niet gehanteerd als een richtinggevend idee voor het stedenbouwkundig ontwerp. Van de begrippen distributieplanologie en wooneenheid werd op dat moment in Oosterhoogebrug geen gebruik gemaakt.

II Intenties die letterlijk zijn verwoord in de toelichting op het uitbreidingsplan:

Woningnood

De meeste bouwplannen die direct na de oorlog werden opgesteld, werden ingegeven door de nijpende woningnood. In Oosterhoogebrug is daar veel minder sprake van. Over het algemeen waren er kleine bedrijven gevestigd, zoals een steenfabriek, een zuivelfabriek, drie aannemersbedrijven, een afbraakhandel, een smederij met constructiewerkplaats, een modelmakerij, een wagenmakerij, een kuiperij, een kunstmesthandel en een dorpskroeg, deze bleven kleinschalig van karakter. Oosterhoogebrug telde op dat moment 800 inwoners en had een woningbestand van 200. De bebouwing bestond uit twee stroken lintbebouwing langs de doorgaande wegen, waardoor in tegenstelling tot andere kleine plattelandsgemeenten als Hoogkerk, niet kon worden overgegaan tot invullingen van al bestaande vooroorlogse plannen. Woningnood leidde in een latere wijziging (1952), op het niveau van de woningtypologie, tot de opname van zogenaamde 'duplex'- en 'triplex' woningen in het programma van eisen.

Economisch rendabel bouwen

Uit economische overwegingen heeft de Rijksoverheid vanaf 1947, de ontwikkeling van 'systeembouw' gestimuleerd en gesubsidieerd.² De wens om de benodigde arbeid op de bouwplaats te verminderen (d.w.z. het aantal manuren en vakmanuren per woning) en de woningbouwproductie op te voeren, heeft in Oosterhoogebrug desondanks niet geleid tot het gebruik van het montagesysteem. Economisch rendabel bouwen kwam in Oosterhoogebrug niet verder dan het ontwerp van een verkaveling die door veelvuldige herhaling van een zogenaamde 'normaal' woning de prijs van het bouwterrein zodanig drukte, dat het Ministerie van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid daarmee akkoord kon gaan.

Beperkte differentiatie

Woningdifferentiatie is een intentie die een duidelijke, doch zeer beperkte vertaling heeft gekregen in het uitbreidingsplan Oosterhoogebrug. Het toekomstige woningbestand werd opgebouwd uit een tweetal woningtypen: eengezinswoningen en etagewoningen, waarbij niet bewust werd gestreefd naar een afwisseling in hoogte en oriëntatie van de bouwstroken. Aan het begrip woningdifferentiatie werd op beperkte wijze invulling gegeven door het vaststellen van enkele variaties op een tweetal woningklassen waaraan geen inhoudsmaat of een variabel aantal slaapkamers werd gekoppeld.

Groenzones

De groenzones in de wijk waren ontworpen vanuit een primair esthetische intentie, in de vorm van de collectieve of private voortuinen en openbare plantsoenen aan de kopse kant van de bouwblokken. De openbare plantsoenen zijn vooral ingericht met diverse soorten middelhoge heesters. Over collectieve binnenterreinen en hun potentie als ontmoetingsplek en/of gezamenlijke tuin wordt in het plan met geen woord gerept.

Hoogbouw

Voor de oorlog had het provinciale karakter van Oosterhoogebrug een vanzelfsprekendheid welke zonder debat in stand werd gehouden. Het bebouwingsvoorschrift bebouwingshoogte was daarmee in overeenstemming, er mochten maximaal twee bouwlagen boven elkaar worden gebouwd. Na de oorlog veranderde die opstelling. Oosterhoogebrug Zuid zou door hoogbouw een 'klein-

stedelijk' karakter moeten krijgen. Let wel, hoogbouw in Oosterhoogebrug betekende minimaal twee woonlagen, over een maximum wordt niet gesproken!

3.4 Planproces

In 1933 maakte stadsarchitect G. Koolhof een ontwerp voor een uitbreiding van Oosterhoogebrug. Deze eerste exercitie werd vastgesteld en goedgekeurd maar niet uitgevoerd. De opdracht van de provincie om een nieuw plan voor het totale grondgebied van de gemeente Noorddijk op te stellen kwam daar tussen. Voor het opstellen van dit nieuwe uitbreidingsplan werd architectenbureau Kazemier en Tonkens uit Groningen gevraagd. In 1937 presenteerde Tonkens een plan en een toelichting die in 1938 met uitzondering van de deelplannen voor Oosterhoogebrug en Engelbert door Gedeputeerde Staten werd goedgekeurd. Voor deze deelgebieden maakte Tonkens een tweede ontwerp wat ter goedkeuring werd voorgedragen in 1941. Dit was een plan voor 474 woningen en voor ca.1900 inwoners. Op het voorgestelde ontwerp reageerde de gemeente Groningen met een reeks bezwaren: *'in het algemeen is een kleine plattelandsgemeente als Noorddijk nauwelijks in staat voor haar kern dorp de hygiënische e.a. voorzieningen te treffen, welke uit een oogpunt van volksgezondheid gewenscht zijn, voor een bebouwing ver buiten de eigenlijke kom zal van deze voorzieningen – waarbij wij in het bijzonder denken aan riolering en vuilafvoer – geen sprake wezen'. '...gesteld dat in een verre toekomst mocht blijken, dat haar uitbreidingsplan te klein zou zijn – hetgeen echter zeker niet het geval is – toch nimmer haar tekort aan woningbouwterreinen zou aanvullen op deze voor woningbouw allerongunstigste plaatsen, juist onder de rook van de zware industrieën....De praktijk leert echter anders. Door het verrijzen van randbebouwingen langs de periphery van een groote stad blijken aldaar n.l. toestanden te ontstaan, die op den duur onhoudbaar en onduldbaar zijn.'*

Het ministerie van Binnenlandse Zaken weerlegde de bezwaren van de gemeente Groningen als volgt: *'Wordt derhalve,... de invloed van de stad in de verdere overwegingen, van het besluit van 19 juli 1943 wel degelijk erkend, niettemin ontbreekt hier, naar oordeel van den Commissaris het parasitair karakter van deze randbebouwingen....Waarop deze laatste opvatting steunt wordt met geen woord gemotiveerd'. De inspecteur voor de Volksgezondheid daarentegen ondersteunde de bezwaren: '....dat de plannen-in-onderdelen Oosterhoogebrug en Noorderhoogebrug ondoelmatig moeten worden genoemd, aangezien deze in en op zichzelf niet verantwoorde uitbreidingen van bestaande leiden totvergrooting van ongewenschte randbebouwing...terwijl bovendien de bebouwing te Oosterhoogebrug zeer ongunstig zou zijn gelegen in verband met de in de aangrenzende gemeente Groningen ontworpen zware industrie; dat mitsdien aan deze plannen-in-onderdeelen goedkeuring behoort te worden onthouden,'³ Door deze tijdens de oorlogsjaren uitgesproken afkeuring was de gemeente Noorddijk na 1945 genoodzaakt om een derde voorstel voor het deelplan Oosterhoogebrug te laten ontwerpen. Dit plan van ir. P. van Loo werd op 17 oktober 1947 door de Provinciale Gedeputeerde Staten goedgekeurd. Van Loo werkte na de oorlog enkele jaren voor bureau Kazemier en Tonkens, waarna hij zijn eigen bureau oprichtte. Na een korte bezwaarprocedure van de gemeente Groningen werd het plan bij Koninklijk Besluit van 7 juli 1948 alsnog goedgekeurd. Het uitbreidingsplan was tot aan de belangrijkste partiële wijziging in 1952 onderdeel van het zogenaamde '1000-*

woningen plan', een initiatief van de Nationale Woningraad en een groot aantal kleine gemeenten in de provincie Groningen. Dit plan had tot doel om de woningbouwproductie van kleine plattelandsgemeenten in één bouwstroom uit te kunnen laten uitvoeren door kleine lokale aannemers. Daarvoor was het belangrijk dat het ontwerp door middel van traditionele bouwtechnieken uit te voeren zou zijn. De ontwikkelingskosten voor dit standaardontwerp, vaak een variatie op een zogenaamde 'normaalwoning' en in dit geval naar een ontwerp van architectenbureau Olsmeijer, werden gedeeld door alle deelnemende gemeenten en de nationale overheid. Hierdoor werd tegelijkertijd het lokale bouwbedrijf gesteund én een enorme kostenbesparing mogelijk gemaakt.

4.0 Het uitbreidingsplan (1947-1954)

Ter ondersteuning van de 'Wederopbouwwet in het kader van uitbreidingsplannen' stelde de Rijksoverheid subsidies ter beschikking aan de lokale overheden om het woningtekort te verkleinen en krotten op te ruimen. Het uitbreidingsplan 'Oosterhoogebrug' is in de periode voorafgaande aan de wet ontworpen, de uitvoering van het plan valt voor een groot deel binnen de kaders van deze wet. Dit plan, dat als basis voor de uitvoering zou gelden, werd gemaakt in de jaren 1933-1947. Tijdens de vergadering van 17 oktober 1947 werden de Toelichting en Bebouwingsvoorschriften van het plan door Gedeputeerde Staten goedgekeurd. Op 7 juli 1948 werd ook bij Koninklijk Besluit goedkeuring verleent aan het plan dat in de 25 daaropvolgende jaren zou worden uitgevoerd. Het uitbreidingsplan bestond uit een schetsplan van de stedenbouwkundige structuur en een, let wel, zeer summiere schriftelijke toelichting daarop. In de toelichting komen termen als 'wijkgedachte' en 'wijkvorming' niet voor.

De stedenbouwkundige structuur van Oosterhoogebrug is ontworpen door ir. Pieter van Loo (1905-1991). Van Loo was de zoon van een Friese predikant. Na een verhuizing naar Mijdrecht, waar hij zijn lagere school doorliep, bezocht van Loo de Christelijke H.B.S. in Amsterdam. Deze H.B.S. was niet ver van het Rijksmuseum gevestigd; dat gaf hem de gelegenheid om tijdens de middagpauzes de grote meesters te observeren en ook zelf te tekenen. Later verkende hij ook de nieuwe kunst in het Stedelijk Museum. Ondanks zijn liefde voor kunst beantwoordde van Loo in 1923 aan het voorstel van zijn vader om bouwkunde te studeren aan de Technische Hogeschool te Delft. In 1931, tijdens de crisisjaren, sloot hij zijn ingenieursexamen af. Na zijn ingenieursexamen werd hij aangenomen als tekenaar op het architectenbureau Kazemier & Tonkens in de stad Groningen. In 1939 vestigde hij zich zelfstandig en richtte het Bureau voor Architectuur en Stedenbouw Ir. P. van Loo op. Tijdens de bezetting was hij actief betrokken bij het illegale blad Trouw en moest hij na enige tijd onder duiken. In november 1944 werd hij gepakt, verhoord en naar een kamp in Duitsland getransporteerd; waar hij tot de bevrijding in mei 1945 zou blijven. Over zijn ervaringen schreef hij in het dagblad Trouw een aantal feuilletons, die later in een boekje werden gebundeld. Na de bevrijding werkte hij voor korte tijd voor zijn oude werkgever, Kazemier & Tonkens. Na 1947 slaagde hij er alsnog in zijn eigen bureau op te richten en een aantal opdrachtgevers van zijn oude werkgever over te nemen. Hiertoe behoorde ook de gemeente Noorddijk. Als overtuigd christen was hij lid van de Anti Revolutionaire Partij. In 1946 werd hij in de gemeente Groningen gekozen als wethouder. Hij was drie achtereenvolgende

termijnen wethouder van sociale zaken, stadsbezittingen en de bank van lening, tot 1958. Kort daarop trok hij zich op 65-jarige leeftijd ook terug uit de architectuur en stedenbouw en wijdde hij zich, tot aan zijn dood in 1991, geheel aan het uitbouwen van zijn reeds aanzienlijke kunstverzameling. Het grootste deel van deze verzameling bestond uit werk van de Groningse kunstenaarskring De Ploeg. Zijn verzameling schonk hij in een legaat aan de Stichting De Ploeg.⁴

Het ontwerpbesluit van het uitbreidingsplan 'Oosterhoogebrug' vermeldt dat het een 'plan van uitbreiding in onderdelen voor de kern Oosterhoogebrug' betreft. Het uitbreidingsplan in hoofdzaak (1937) geeft het juridisch kader aan het naoorlogse uitbreidingsplan voor Oosterhoogebrug. De grenzen van de woonwijk werden daarin vastgesteld.

Afbeelding 6

Herziening uitbreidingsplan Oosterhoogebrug, Tweede wijziging ontworpen door ir. P. van Loo, vastgesteld door de gemeenteraad in de vergadering van 11 maart 1953 en goedgekeurd door Gedeputeerde Staten op 15 januari 1954. Bijstelling naar aanleiding van een schatting van de woningbehoefte tot 1975. P. Waijerstraat en H. Ridderstraat fungeren als ontsluitingsassen voor de woonstraten.

Afbeelding 7

Oosterhoogebrug, 1999. Gerealiseerde wijk, zoals opgenomen op de algemene basiskaart van de stad Groningen.

Afbeelding 7
Stedenbouwkundige structuur Oosterhoogebrug, algemene basiskaart van de stad, 1999.

4.1 De stedenbouwkundige structuur: infrastructuur en verkaveling

Oosterhoogebrug Zuid is geen logische voortzetting van de bestaande vooroorlogse stedenbouwkundige structuur van het oude dorp. Het oude Oosterhoogebrug was feitelijk niet meer dan twee stroken lintbebouwing, gericht op de stad Groningen en is gelegen in de nabijheid van industrie van meer dan plaatselijke betekenis. De structuur van wegen waarmee de wijk ingekapseld ligt in tussen de infrastructuur van het oude dorp en de Stadsweg bestaat uit de P. Waijerstraat en de Leeuwenburgstraat in noord-zuid richting en de H. Ridderstraat in oost-west richting. Deze wegen ontsluiten een wig-vormig gebied dat is onderverdeeld in semi-geopende bouwblokken, alle met een oriëntatie op de woonstraat. Door een reeks op de P. Waijerstraat georiënteerde stroken is een verbinding gemaakt tussen de bestaande lintbebouwing aan de Pop Dijkemaweg en de west-rand van de nieuwe wijk.

Aan de zuidzijde van de Bathoornstraat is de voorzieningen-ruimte gesitueerd. Deze ruimte bestaat uit een L-vormig, zelfstandig bouwblok dat vanuit de Leeuwenburgstraat en een klein plein toegankelijk is. Hier zijn enkele van de wijkvoorzieningen, zoals winkels samengebracht. Het voorzieningen-blok wijkt af van de semi-geopende bouwblokken structuur van de rest van de wijk; waardoor een open ruimte ontstaat welke de nieuwe verkaveling koppelt aan de oude lintbebouwing aan de Rijksweg.

Infrastructuur

De verkeerskundige structuur van de wijk is doelbewust hiërarchisch opgebouwd. De H. Ridderstraat is de enige doorgaande weg die toegang geeft tot de aangrenzende woonstraten. Deze verbrede woonstraat, vormt de ruggegraat van de wijk en geleidt het doorgaande verkeer naar en door de wijk. Ondanks een bredere autorijbaan, wijkt het karakter van het van deze straat niet uitzonderlijk af van de woonstraten, het enige verschil is dat de functie van de H. Ridderstraat het wijkniveau sterk overstijgt. De H. Ridderstraat verbindt de wijk rechtstreeks met het aangrenzende industriegebied en indirect met de stad Groningen. De woonstraten zijn de niet doorgaande wegen tussen de semi-geopende bouwblokken, zij ontsluiten de buurt voor auto- en fiets- en voetverkeer, daarnaast bieden zij ruimte voor parkeren.

Verkaveling

In principe bestaat de verkaveling van het vooroorlogse deel van Oosterhoogebrug uit een aaneenschakeling van individuele woonhuizen en bedrijven. Deze lintbebouwing vormt de begrenzing van de uitbreiding die na WOII daaraan is toegevoegd.

Het naoorlogs deel van Oosterhoogebrug is ontworpen als een opzichzelfstaande wijk met een sterk van het vooroorlogse deel afwijkende verkaveling. De richting en oriëntatie van de bouwblokken refereert op geen enkele wijze aan de

Gesloten bouwblokken van het oude dorp. Oosterhoogebrug Zuid is opgebouwd uit een reeks van moderne verkavelingsmodellen: stroken, haken, opengeknipte blokken, individuele vormen en variaties daarop. Aan de randen van de wijk zijn verkavelingsmodellen gekozen met een grote openheid. Hierdoor is sprake van zichtlijnen van binnen naar buiten en van buiten naar binnen. Op enkele plekken is deze openheid nog versterkt door middel van verspringingen en de plaatsing van kleine stroken woningbouw, bijvoorbeeld aan de groene westrand van de wijk. Er is een duidelijke scheiding tussen openbare en private ruimten

Over meer gedetailleerde bepalingen van de verkaveling, zoals het aantal woningen per blok, de wijze van ontsluiting en het aantal bouwlagen wordt in het uitbreidingsplan weinig tot geen uitspraak gedaan. De informatie blijft beperkt tot de volgende aanduidingen:

- bebouwingsstrook klasse B
- bebouwingsstrook klasse C
- openbare gebouwen met bijbehorende terreinen
- openbare gebouwen met bijbehorende terreinen (bestaand)
- plantsoenen
- verharde weg
- verharde weg (bestaand)
- onverharde weg of voetpad
- tuin
- water (bestaand)
- winkelbebouwing

4.2 Woningtypen

De normaalwoning

In Oosterhoogebrug is in tegenstelling tot wat in de naburige stad Groningen gebruikelijk was geen duidelijke definitie van de aanwezige differentiatie van grote en kleine gezinnen, oude en jonge mensen tot stand gekomen. Er is dan ook geen sprake van sociale verscheidenheid of de daaraan gekoppelde menging van woonvormen en dus van woontypen. De geplande eengezinswoningen zijn voor het merendeel, met uitzondering van enkele blokken etagewoningen, van hetzelfde type en indeling, de zogenaamde 'normaalwoning'. De normaalwoning is tot ontwikkeling gebracht door de provinciale directies voor de volkshuisvesting, na samenspraak met de betrokken kringen van de BNA. De normaalwoning moest een goedkope en snel te produceren woning opleveren. Door op grote schaal materiaal op te kopen konden deze woningen efficiënt gerealiseerd worden. Met de normaal woningbouw stimuleerde de nationale overheid een optimaal ontwerpniveau tegen prijsdrukkende kosten. Na een serie provinciale ontwerp sessies ontstond er een door het ministerie van Wederopbouw beheerde catalogus bestaande uit een reeks gestandaardiseerde woningen. Gestreefd werd om per provincie diverse streekeigen woningen en enkele variaties daarop te ontwikkelen. De woningen zijn bedoeld als vrijstaande of dubbele woningen binnen een serie van maximaal 20 tot 25 woningen. Deze maatcomplexen komen in de regel voor buiten de grote steden. Van massabouw of productie in aaneengesloten bouwstroken is geen sprake. De ontwerpen werden gemaakt op

basis van traditionele technieken, meer experimentele toepassingen zoals montagebouw werden nog niet op korte termijn verwacht. Daar komt bij dat op deze wijze kleine lokale aannemers konden worden ondersteund.

In 1948 werd in enkele edities van het Bouwkundig Weekblad een discussie gevoerd over het ontwikkelen van normaalwoningen. Daarin stond vooral de positie van de ontwerpende architect centraal. Er bestond nogal wat psychologische weerstand tegen het loslaten van de uniciteit van een ontwerp. Daarnaast werden nogal wat vraagtekens gezet bij de effectiviteit van de normaalwoning, welke afhankelijk was van voldoende bouwcapaciteit. Juist net na de oorlog was de capaciteit laag en de materialentoevoer onbetrouwbaar. Bij de eerste presentatie van de ontwerpen in het Bouwkundig Weekblad van 16 november 1948 stond vooral de positie van de nationale overheid als beherende instantie van de ontwerpen, bestekken en kostenschattingen ter discussie. Het wederopbouwbeleid was van het begin af aan doordrongen van een sterke vorm van centralisme. Nu de overheid ook nog, zij het op indirecte wijze, architectenkeuzes ging beïnvloeden, sprak een deel van de architecten openlijk hun wantrouwen uit.

De duplexwoning

Dit type werd gepresenteerd als een alternatief voor de lage kwaliteit van noodwoningen waartegen in toenemende mate verzet ontstond. De duplexwoning gaat uit van het idee dat één gewone woning door eenvoudige tijdelijke aanpassingen, voor enkele jaren bewoond zouden kunnen worden door twee afzonderlijke huishoudens. Na de opheffing van de woningnood zou op eenvoudige wijze, door het uitbreken van enkele niet dragende wanden een goede woning ontstaan.⁵ Het duplex-type werd vanaf 1949 gedurende een korte periode intensief gepropageerd door het Ministerie van Wederopbouw en Volkshuisvesting. In een brochure werden diverse toepassingen van de duplexwoning, bijvoorbeeld als eengezinshuis, als etagewoning en als vrijstaande plattelandswoning gepubliceerd. Het idee van de tijdelijk gedeelde woning werd net na de Eerste Wereldoorlog ontwikkeld en vervolgens onder andere toegepast in het Amsterdamse betondorp Watergraafsmeer. In 1949 werd de door het ministerie opgestelde brochure aangevuld met een serie duplexwoningen voor brede en smalle eengezinshuizen, voor boetieketagewoningen, voor galerijwoningen en voor maisonnettes in de hoge woongebouwen. De toepassing van de duplexwoning had een grote invloed op de slaapkamerdifferentiatie. Dat blijkt onder meer uit een toename van 12% van de hoeveelheid woningen met één slaapkamer, waardoor er meer ruimte ontstond op de woningmarkt voor 'onvoltooide gezinnen, werkende vrouwen en ouden van dagen'.⁶

Afbeelding 8

Normaalwoning, Type A3, architectenbureau van Wijk en Broos, 1948.

4.3 Openbare ruimte: groenvoorziening, straten en pleinen

Groenvoorziening

De algemene groeninrichting van de wijk is op zeer vrijblijvende wijze in het uitbreidingsplan vastgelegd. Het geeft inzicht in de als groene zone in te richten

delen van de wijk, in het bijzonder de door de gemeente ontworpen plantsoenen. De ontwikkeling van het groen in de wijk werd niet integraal in het plan opgenomen, dit blijkt onder andere uit het feit dat in de toelichting op het uitbreidingsplan met geen woord gerept werd over de groene onderlegger.

De wel aangewezen maar niet specifiek ontworpen groene delen van het schetsplan, zoals de collectieve tuinen zouden voor een deel in het bezit van de Noorddijker woningbouwvereniging worden opgenomen. Deze woningbouwvereniging had ook de verantwoordelijkheid voor het ontwerp, de inrichting en het beheer van deze zones.

Straten en pleinen

In de toelichting op het schetsplan 1947 wordt ten aanzien van de inrichting van de straten of een eventuele hiërarchie van straten geen uitspraak gedaan. Desondanks is, zij het zeer subtiel, in het schetsplan zelf een onderscheid zichtbaar tussen doorgaande wegen en woonstraten.

4.4 Gerealiseerd plan

Na de vaststelling van de plannen maakte de gemeentelijke overheid, vooruitlopend op de realisatie, het terrein gedeeltelijk bouwrijp door opspuiting van zand, en legde verder de wegen, leidingen en rioleringen aan. Vervolgens werd een strook van het totale terrein uitgegeven aan de Noorddijker Woningbouwvereniging en de NV Bank voor Nederlandse Gemeenten welke vervolgens enkele lokale architecten zoals Joh. Prummel en K.G. Olsmeijer inhuurde om enkele woningtypen, afgeleiden van de normaalwoning te ontwerpen.

Oosterhoogebrug is maar voor een klein deel (de stadsweg en de noordwestelijke zijde van de P. de Waijerstraat) uitgevoerd volgens het schetsplan van 1947. In 1952 werd een grote herziening van het uitbreidingsplan ontworpen door ir. P. van Loo. De hoofdstructuur en een groot deel van het stratenplan werd gewijzigd. De P. Waijerstraat werd opgewaardeerd tot de hoofd-as in noord-zuid richting. In de oost-west richting nam de H. Ridderstraat de verbindende en doorgaande functie van de Bathoornstraat over. Het nieuwe plan is een verdichting ten opzichte van het vigerende uitbreidingsplan. Daarvoor zijn alle openbare groenplekken, waaronder ook de groene kern, opgeofferd. Oosterhoogebrug bleef ook in de nieuwe opzet een zelfstandige, op zichzelf aangewezen wijk, alleen zonder aanwijsbaar centrum. Op bouwblokniveau zijn veel wijzigingen zichtbaar, die voor het grootste deel bestaan uit opsplittings van grotere blokken in kleinere stroken en individuele bouwvolumes.

De voorgestelde hiërarchische opbouw van de wegen is niet gerealiseerd. Alle rijwegen hebben eenzelfde breedte, namelijk 5 meter. De inrichting van de wegen is minimaal: voetpaden van maximaal één meter breed en geen bomen of plantsoenstroken. Ondanks de redelijk diepe private voortuinen hebben de straten een betrekkelijk smal (ca. 15 meter) en open profiel. De enige uitzondering hierop is de H. Ridderstraat, deze straat is aan één zijde voorzien van middelhoge bomen van dezelfde soort, Prunus. De bomen staan afwisselend met de rechte straatlantaarns in een lijn in het trottoir.

In de voornemens die de gemeente in 1948 formuleerde ten aanzien van de groeninrichting, waren in ieder geval enkele gezamenlijke tuinen opgenomen. Deze meer bijzondere ruimten zijn niet tot stand gekomen. In het gerealiseerde plan is geen één continue groene onderlegger ontstaan, simpelweg omdat daar geen ruimte voor was. De wijk is erg krap van opzet; in de woonstraten ontbreken restruimten. In de hoeveelheid en diversiteit van de geplande speciale voorzieningen, zijn door de wijziging van het uitbreidingsplan, bij de realisatie grote veranderingen opgetreden ten koste van de oorspronkelijke doelstellingen.

5.0 Analyse van het plan

Opzet, verkavelingstructuur en inrichting van de naoorlogse delen van Oosterhoogebrug zijn vanuit een geheel andere optiek en achtergrond tot stand gekomen dan de meeste woningbouwprojecten van de stad Groningen direct na 1945. Oosterhoogebrug maakte deel uit van een aantal, in die tijd, kleine en zelfstandige plattelandsgemeenten die uitzicht hadden op een relatief grote uitbreiding van de gebouwde omgeving. Voor deze operatie had de gemeente Noorddijk, waartoe Oosterhoogebrug behoorde, te weinig stedenbouwkundige expertise en capaciteit in huis. Door de inschakeling van bureau Kazemier & Tonkens (ir. P. van Loo), een van de weinige lokaal werkzame bureaus met enige stedenbouwkundige ervaring, werd dat probleem opgelost. Dat garandeerde helaas geen geslaagde uitbreiding. Oosterhoogebrug was een dorp dat geen enkele planningstraditie had opgebouwd. Het bestond uit twee strips spontaan ontwikkelde lintbebouwing, zonder duidelijk aanwijsbare bebouwingskern. De ontwerpers hadden dus niets om op terug te grijpen of aan te refereren. Hun ontwerp zou de hoofdstructuur moeten scheppen die het dorp nooit had gehad, inclusief centrum en een eigen identiteit. Het was ten tijde van het ontwerp niet echt duidelijk hoe lang het zou duren voordat het plan helemaal ingevuld zou raken. De ontworpen opzet van 1947 bleek niet in staat om onder enorme economische druk, de gewenste veranderingen op samenhangende wijze op te nemen. Dat resulteerde in een grote herziening van het uitbreidingsplan in 1952, ten gunste van een woningproductie die zich in de marges tussen de begrippen 'kwantiteit' en 'kwaliteit' afspeelde. Door de hoeveelheid vrije sector kavels in deze arbeiderswijk te verhogen kon een afdoende winstmarge voor de gemeente en de particuliere bouwsparenders worden behaald. De vrije sector verkaveling kon concurreren met ontwikkelingen in de naburige stad Groningen, waar dit marktsegment volledig ontbrak. Binnen deze economische verkaveling was geen ruimte voor een kern, een hart, eenduidige oriëntering of een

identiteit. Oosterhoogebrug werd een kale, oningerichte reeks woonstraten waar individuele woonwensen iedere collectieve samenhang overschaduwden.

In Oosterhoogebrug is in zeer beperkte mate gebruik gemaakt van stedenbouwkundige experimenten en onderzoeken die reeds voor en tijdens de oorlogsjaren met betrekking tot organisatie en uitvoering van de naoorlogse woningbouw hadden plaatsgevonden. Desondanks speelden thema's als standaardisatie van materialen en bouwprocedures een belangrijke, zelfs sturende rol. Aan een deel van het stedenbouwkundig plan van 1947, werd invulling gegeven door middel van 'normaalwoningen'. Een normaalwoning is een standaard woningontwerp dat door de bouw in grote hoeveelheden, overigens op traditionele wijze, een economische besparing opleverde. Oosterhoogebrug bouwde deze normaalwoningen als onderdeel van een provinciaal plan, het '1000-woningen' plan. Dit plan was een initiatief van een twintigtal Groningse plattelandsgemeenten en de Nationale Woningraad. Gezamenlijk deelden zij de ontwerp-, ontwikkeling- en materiaalkosten. De sociale ambities bleven beperkt; het begrip 'wijkgedachte' heeft evenals een progressieve architectonische beeldtaal geen plek gekregen in het ontwerp voor Oosterhoogebrug.

6.0 Ontwikkelingen na realisatie (1954-2000)

6.1 Huidige situatie

Het naoorlogse woningbestand van Oosterhoogebrug is voor het overgrote deel, in bezit van particuliere eigenaar/bewoners. De gemeente Noorddijk heeft vanaf ca. 1950 de door haar ontwikkelde complexen en het daarbij behorende onderhoud en beheer overgedragen aan de Noorddijker Woningbouwvereniging. De Noorddijker Woningbouwvereniging heeft op haar beurt gepoogd de onrendabele woningen uit haar bezit te verkopen.

Oosterhoogebrug is een redelijk onderhouden woonwijk met een relatief laag percentage eenpersoonshuishoudens. Dat is mogelijk omdat het woningenbestand bestaat uit relatief veel kleine, geschakelde en vrijstaande eengezinswoningen. Slechts 6 % van het totale woningbestand bestaat uit gestapelde woningen, zoals beneden-, boven- of portiekwoningen. De tevredenheid over het totale woningbestand is groot.

Het voorzieningenniveau is in kwantitatieve- en kwalitatieve zin beperkt. Daar komt bij dat de voorzieningen in de kern van het uitbreidingsplan Oosterhoogebrug nooit tot stand zijn gekomen. Het centrum van de stad Groningen daarentegen is redelijk goed bereikbaar met openbaar vervoer, auto of fiets.

Voor veel gezinnen met zeer jonge kinderen zijn de nieuwere wijken in het stadsdeel Noorddijk, zoals Lewenborg en het Zilvermeer aantrekkelijke woonmilieus. De woontechnische kwaliteit van een groot deel van de naoorlogse woningen in Oosterhoogebrug is verouderd.

6.2 Recent beleid

Na 1985 veranderde het karakter van de stadsvernieuwing, de eerste naoorlogse wijken waren aan verbetering toe. Oosterhoogebrug viel door de bestaande eigendomsverhoudingen buiten deze operatie.

Op de teruglopende woningcontingenten en een veranderende marktvraag reageerde de gemeente Groningen in 1990 met een nieuwe volkshuisvestingsnota, 'De Stad Vernieuwt'. De aandacht verschoof van technische woningverbetering naar het optimaliseren van het woon- en leefklimaat. Deze initiatieven ontstonden in de aanloop van de intentieverklaring 'voor een ongedeelde stad' (1995), welke de officiële start inluidde van een overkoepelend wijkvernieuwingsproces, wat uiteindelijk resulteerde in het Convenant Wijkvernieuwing Groningen (1998). Ook in deze beleidsintenties is Oosterhoogebrug niet vertegenwoordigd.

Convenant Wijkvernieuwing Groningen (1998)

Het Convenant Wijkvernieuwing Groningen is in feite een uitwerking van het volkshuisvestingsplan 'Thuis in de Stad'.⁷ In basis is het een gezamenlijk plan van de Groninger corporaties (exclusief Patrimonium) en de gemeente, gebaseerd op aannames en prognoses die aansluiten bij landelijk onderzoek.⁸ Aan het convenant is een bijlage gekoppeld waarin de wijkvernieuwing per wijk wordt toegelicht. Oosterhoogebrug is niet opgenomen in het rijtje wijken waar actie zal worden ondernomen.

6.3 Planvorming: (1999-2000)

Oosterhoogebrug is opgenomen in de Wijkmonitor Hoogkerk/ de dorpen. In de monitor zijn in het kader van het Grootstedenbeleid de resultaten van een leefbaarheidonderzoek in 1998 uitgewerkt. Hieruit zijn ten aanzien van Oosterhoogebrug nog geen nieuwe initiatieven ontstaan.

7.0 Waardestelling van de wijk, een poging tot waardering op basis van uniforme benadering

7.1 "Wat zeg je van m'n wijk"

I Cultuurhistorische waarden:

nee	Betekenis van het gebied als bijzondere uitdrukking van (een) culturele, sociaal-economische en/of maatschappelijke ontwikkeling (en)
nee	Betekenis van het gebied als bijzondere uitdrukking van (een) geografische, landschappelijke, archeologische en/of bestuurlijke ontwikkeling (en)
nee	Betekenis van het gebied als bijzondere uitdrukking van (een) technische, structurele en/of functionele ontwikkeling (en)
nee	Betekenis vanwege de innovatieve waarde of pionierskarakter (type, motief, datering)
nee	Betekenis van het gebied wegens de hoogwaardige kwaliteit van de aanwezige bebouwing (bijzondere architectonische objecten) en hun groepering in relatie met de bestaande groenvoorziening, wegen, wateren en/of terreingesteldheid

II Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit:

nee	Betekenis van het gebied wegens hoogwaardige ruimtelijke, esthetische en/of functionele kwaliteiten, op basis van een herkenbaar stedenbouwkundig concept
nee	Betekenis vanwege de verkaveling, inrichting van de openbare ruimte en/of specifieke functies

III Stedenbouwkundige betekenis in ruimere context:

nee	Betekenis vanwege ruimtelijke relaties met de omgeving
nee	Betekenis vanwege markering van het stadsbeeld, als ruimtelijke of functionele dominant in een groter geheel of als representant van een groter geheel
nee	Betekenis van het gebied voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening en/of stedenbouw

IV Gaafheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten):

nee	Betekenis van het gebied wegens de herkenbaarheid of gaafheid van de (oorspronkelijke) ruimtelijke structuur, bebouwing en functionele opzet als geheel
enigszins	Betekenis van het gebied wegens de architectonische gaafheid van de (oorspronkelijke) bebouwing

V Zeldzaamheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten):

nee	Betekenis van het gebied wegens de unieke verschijningsvorm vanuit historisch-ruimtelijk, stedenbouwkundig, functioneel en/of landschappelijk oogpunt
-----	---

7.2 Toelichting en conclusie

I Cultuurhistorische waarden

Oosterhoogebrug werd voor een betrekkelijk klein deel onder de vlag van het zogenaamde 1000-woningen plan uitgevoerd. Dit plan had tot doel om de woningbouwproductie van diverse kleine plattelandsgemeenten in één bouwstroom uit te kunnen laten uitvoeren door kleine lokale aannemers. De woningen die volgens de 1000-woningen plan voorwaarden werden gerealiseerd, hebben als fysiek product geen uitzonderlijke kwaliteit of bijzonder innovatieve waarde, het is meer het idee waarin de waarde zich concentreert.

Het plan Oosterhoogebrug Zuid refereert op geen enkele wijze aan de morfologische geschiedenis van het terrein. Het plan is als een op zichzelf staande deken over de bestaande polderverkaveling heen gelegd.

II Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit

De in 1949 ontworpen stedenbouwkundige structuur van Oosterhoogebrug was niet flexibel genoeg om de veranderingen in de markt op te vangen. Om te kunnen concurreren met het woningbestand van de naburige stad Groningen, werd het plan in 1952 herzien. Er werd gekozen voor een vergroting van het aantal vrije sector kavels, wat een verdichting van de stedenbouwkundige structuur opleverde. Deze verkavelingswijze is op geen enkele wijze experimenteel of vernieuwend te noemen. Ook op het gebied van de openbare ruimte is het plan en de realisatie erg mager.

III Stedenbouwkundige betekenis in ruimere context

Fysiek gesproken ligt de wijk sterk ingekapseld in een aantal bestaande structuren. Deze sterke begrenzing leidt in dit geval niet tot een beschermde en overzichtelijke eenheid, maar tot een behoorlijke mate van geïsoleerdheid. De aansluiting bij de vooroorlogse lintbebouwing is matig.

In de ruimtelijke ontwikkeling van naoorlogs Nederland, zijn twee duidelijke stromingen herkenbaar, de traditionelen en de modernen. Deze termen moeten worden beschouwd als verzamelingen, er was geen sprake van organisatorische verbanden of een vastomlijnd programma. Het naoorlogse deel van Oosterhoogebrug is in stedenbouwkundig en architectonisch opzicht bij geen van beide eenduidig onder te brengen: er is geen sprake van stadsesthetiek maar ook niet van wezenlijke vernieuwing.

IV Gaafheid

Hoog niveau renovatie, grootschalige verbouwingen en uitbreidingen zijn nog niet doorgedrongen tot het naoorlogse woningbestand van Oosterhoogebrug. De architectuur heeft een enigszins sobere en eenvoudige lijnvoering en detaillering. Over de gehele linie genomen is in Oosterhoogebrug geen zeldzame of coherente verschijning.

V Zeldzaamheid

Binnen de Nederlandse ontwikkelingsgeschiedenis van verkavelingsmodellen is het naoorlogse deel van Oosterhoogebrug geen buitengewone innovatie, maar eerder een slimme strategie. De gekozen verkaveling speelt rechtstreeks in op de vrije sector vraag die wel bestond maar in het woningbeleid van de grote steden niet werd opgenomen.

8.0 Bijzondere architectonische objecten en ensembles

Inventarisatie van de meest waardevolle objecten:

- geen

9.0 Bijlagen

**BIJLAGE 1 : Bestemmingsplannen Oosterhoogebrug 1939-76
zoals aanwezig in het DIV-archief van de dienst RO/EZ te Groningen, waaruit:**

Map: Uitbreidingsplan Noorddijk;
-1.777.811.22 U 6 Deel A en B

1969-1970

na de grenswijziging van 1969 werd Oosterhoogebrug geannexeerd door de gemeente Groningen, hierbij werden de op dat moment vigerende bestemmingsplannen overgedragen.

- bezwaar gemeente Groningen tegen algemeen plan van uitbreiding, 1937.
- herziening van het uitbreidingsplan in onderdelen, ir. P. van Loo, 1952. Uitgevoerde versie Oosterhoogebrug.

Map: Bestemmingsplan P. Waijerstraat; 1974-1976
-1.777.811.22 U 100 A

- wijziging bestemmingsplan omgeving Madeliefstraat ten behoeve van een toekomstige uitbreiding van de openbare scholen ter plaatse.

BIJLAGE 2: Literatuur

algemeen

- Boer, G.J. de, e.a., *Leefbaarheid in nieuwe wijken*, Bouw 1970, p. 691-692
- Boer, N. en Lambert, D., *Woonwijken: Nederlandse Stedenbouw 1945-1985*, Rotterdam 1987.
- Keuzenkamp, W.A., *De bouwkunst van het hedendaagse Groningen*, Bouwkundig Weekblad 1958, p.145-171.

-Kroese-Duijsters, J.A.M. e.a., *Hebben naoorlogse woonwijken toekomstwaarde?*, E.v.. Stedenbouw en Volkshuisvesting 1992, extra nummer, p. 3-48.

-Klijn, E.H. (red.), *Profiel van naoorlogse wijken in Groningen, Een onderzoek naar de problemen van twaalf vroeg naoorlogse wijken in de gemeente Groningen*, Faculteit der Bouwkunde TU Delft, Delft 1989.

-*De stad vernieuwt, een nota over de bouw, verbouw en het gebruik van woningen in de jaren negentig*, Deel A: De Stad, Deel B: De naoorlogse wijken, Groningen (oktober) 1989.

-*De stad vernieuwt, een nota over de bouw, verbouw en het gebruik van woningen in de jaren negentig*, Deel A: De Stad, Deel B: van stad naar de wijk, Groningen (februari) 1990.

de wijk

-Beek, H., *Geschiedenis van het bestuur in Noorddijk*, GAG, inleiding bij archiefnr. 1490, Groningen.

-Bosma, K. en Wagenaar, C., *Een geruisloze doorbraak, De geschiedenis van architectuur en stedenbouw tijdens de bezetting en de wederopbouw van Nederland*, Rotterdam 1995.

-Bouwkundig Weekblad, themanummer *Normaalwoningen*, no.46, 16 november 1948.

-*Doelmatig gebruik van bouwvolumen*, uitgave van de Centrale Directie voor de Wederopbouw en de Volkshuisvesting, Den Haag 1949, p.13-16.

-Kempen, B.G.A. en van Velzen, N. van, *Werken aan wonen, 75 jaar nationale woningraad*, Almere 1988.

-*Programma der lessen*, Technische Hogeschool Delft, Delft 1929-1933.

-Tentoonstellingscatalogus '*Legaat Ir. P. van Loo, werk van ploegleden*', uitgave van het Groninger Museum 1992, p.1-3.

-Veen, B. van der, *Oosterhoogebrug*, artikel uit onbekend tijdschrift, Groningen 1962.

-Vreeze, N. de, *Woningbouw, Inspiratie & Ambities, Kwalitatieve grondslagen van de sociale woningbouw in Nederland*, uitgave van de Nationale Woningraad, Almere 1993, p.253.

-*Wijkmonitor Hoogkerk/ de dorpen*, onderzoek van Sozawe, Groningen 1999.

BIJLAGE 3: geraadpleegde archieven

Gemeente archief Groningen:

- werktekeningenarchief
- archief gemeente Noorddijk (1490 en 1492)
- archief provinciale commissie voor de Wederopbouw
- fotoarchief

DIV archief dienst RO/EZ Groningen:

- bestemmingsplannen dossiers

Archief afdeling Monumenten dienst RO/EZ Groningen:
-fotomateriaal afkomstig van afdeling Ruimtelijke Plannen
-maquettes uitbreidingsplannen

BIJLAGE 4: lijst van afbeeldingen

Afbeelding 1 'luchtfoto Oosterhoogebrug',
Door Aerophoto Eelde, aanwezig in de mediatheek van de dienst RO/EZ Groningen.

Afbeelding 2 'de Grondzylster Molenpolder, detail van Topografisch-Militaire kaart, 1864', afkomstig uit: de Gemeenteatlas van de provincie Groningen, samengesteld door J. Kuyper, Leeuwarden 1979.

Afbeelding 3 'schets van het plan in onderdelen van de gemeente Noorddijk' (1933), afkomstig uit : bestemmingsplannen dossier 1969-1970, DIV-archief van de dienst RO/EZ Groningen.

Afbeelding 4 'tweede voorstel deelplan Oosterhoogebrug', 1939-1940, afkomstig uit: bestemmingsplannen dossier 1969-1970, DIV-archief van de dienst RO/EZ Groningen.

Afbeelding 5 'derde voorstel deelplan Oosterhoogebrug', 1946-1947, afkomstig uit: bestemmingsplannen dossier 1969-1970, DIV-archief van de dienst RO/EZ Groningen..

Afbeelding 6 'gedeeltelijke herziening deelplan Oosterhoogebrug', 1952, afkomstig uit: bestemmingsplannen dossier 1969-1970, DIV-archief van de dienst RO/EZ Groningen.

Afbeelding 7 'stedenbouwkundige structuur Oosterhoogebrug', algemene basiskaart van de stad, opgemaakt door de afdeling Landmeetkunde van de dienst RO/EZ Groningen.

Afbeelding 8 'woningtypen: de normaalwoning', afkomstig uit: Bouwkundig Weekblad, no. 46, 16 november 1948.

BIJLAGE 5: Noten

¹ Citaat afkomstig uit een brief van de commissie van Gedeputeerde Staten aan de gemeente Noorddijk uit 1938. Groninger Archieven, archiefnr. 1492, dossiernr. 52-53, -1.777.81, doos 21.

² Zie de studies van de Stichting Studiegroep Efficiënte Woningbouw inzake de ontwikkeling van 'series standaardplattegronden'. De stichting was in het leven geroepen door Van Ettinger, de directeur van het Bouwcentrum. Ir. Van den Broek was actief lid van de studiegroep.

³ Citaten afkomstig uit een brief van de directeur Gemeentewerken aan het College van B&W, Gemeente Groningen van 20 januari 1942, een brief van Commissaris van Binnenlandse Zaken aan het College van B&W, Gemeente Groningen van 28 september 1943 en de brief van de hoofdinspecteur voor de Volksgezondheid aan het College van B&W, Gemeente Groningen van 8 juni 1944.

⁴ Publicatie ter gelegenheid van de tentoonstelling '*Het legaat Ir. P. van Loo, Werk van Ploegleden*' in het Groninger Museum van 9 mei t/m 14 juni 1992.

⁵ Noud de Vreeze, *Woningbouw, Inspiratie & Ambities, Kwalitatieve grondslagen van de sociale woningbouw in Nederland, een uitgave van de Nationale Woningraad,* Amsterdam 1993.

⁶ Ir. H.J. Dix, 'De Groningse Nieuwbouw', *Wederopbouw* 1953, 70-83.

⁷ Het Volkshuisvestingsplan van de gemeente Groningen '*Thuis in de Stad*' is gelijktijdig met het Convenant '*Wijken en Dringen*' op 2 juli 1998 vastgesteld.

⁸ Landelijk onderzoek zoals de '*Verkenningen*' van het Centraal Planbureau en de nota '*de opgaven in beeld, voorstellen en uitwerkingsrichting 2x20 miljoen voor vier herstructureringsgebieden*' door de Raadscommissie VROM.